

İbnu'r-Rûmî'nin Abdülmelik b. Sâlih İçin Nazmettiği Methiyesinin Tematik İncelemesi

Thematic Analysis of the Panegyric Composed by Ibn al-Rûmî for 'Abd al-Malik b. Sâlih

Esat Ayyıldız

Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları
Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı
esatayyildiz@hotmail.com

Öz: Bu makalede, Abbâsî dönemi şairlerinden İbnu'r-Rûmî'nin Abbâsî hanedanlığının bir üyesi olan Abdülmelik b. Sâlih için nazmettiği methiyesinin tematik bir incelemesinin yapılması planlanmaktadır. Bu analiz, İbnu'r-Rûmî'nin methiyesinin karmaşık katmanlarına derinlemesine bir bakış sağlamaktadır. Methiye, bilhassa Abbâsî döneminin Arap edebî geleneğinde önemli bir yeri bulunan şiirsel bir ifade biçimidir. Yapılan çalışmanın konusu, methiyedeki tematik unsurların araştırılmasına ve İbnu'r-Rûmî'nin hem övgüsel hem de eleştirel anlayışa sahip bir anlatı oluşturmak için dili ve imgeleri nasıl kullandığının ortaya çıkartılmasına dayanmaktadır. Araştırmanın kapsamı, bahis mevzu methiyenin tarihi ve kültürel arka planı bağlamında anlaşılmasının sağlanmasına kadar uzanmaktadır ve Abbâsî döneminin toplumsal normlarının, değerlerinin ve beklentilerinin anlaşılmasına da ehemmiyet vermektedir. Bu yaklaşım, metnin öneminin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır ve salt övgünün ötesine geçerek dönemin sosyopolitik dinamikleri hakkında bir yorum sunmaktadır. Öte yandan mevcut tarihî kayıtların İbnu'r-Rûmî ile Abdülmelik b. Sâlih arasındaki ilişki hakkında çok az ayrıntı sunduğunu ve mevcut belgelerde bu konuda kapsamlı bilgi bulunmadığını vurgulamak gerekir. Bu çalışmanın önemi, klasik Arap edebiyatı alanına yaptığı katkısından, özellikle de methiyelerin bu literatür geleneğindeki rolünün ve gelişiminin anlaşılması hususundaki önceliğinden kaynaklanmaktadır. İbnu'r-Rûmî'nin eserinin analizi vasıtasıyla bu araştırma, methiye nazımının karmaşık doğasına dikkat çekmesinin yanı sıra; şair, şiirde övülen kişi ve şaire verilen maddi ödül arasındaki ilişkinin ayrıntılı şekilde anlaşılmasını da sağlamaktadır. Araştırmada benimsenen yöntem, daha derinlemesine bir anlayış kazanmak amacıyla, manzumenin temalarını parçalara ayırmaya odaklanan yakın bir metinsel analizi içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Klasik Arap Şiiri, İbnu'r-Rûmî, Methiye, Kaside

Abstract: In this article, a thematic analysis of the panegyric composed by Ibn al-Rûmî, a poet from the Abbasid era, for 'Abd al-Malik, a member of the Abbasid dynasty, is planned to be conducted. This analysis delves into the intricate layers of Ibn al-Rûmî's panegyric, a form of poetic expression that holds a prominent place in Arabic literary tradition, particularly during the Abbasid era. The subject of this study is to explore the thematic elements within the panegyric, revealing how Ibn al-Rûmî utilizes language and imagery to construct a narrative that is both laudatory and critically insightful. The scope of the research extends to understanding the panegyric within the context of its historical and cultural backdrop, making it crucial to comprehend the societal norms, values, and expectations of the Abbasid era. This approach provides a deeper understanding of the text's significance, transcending beyond mere praise to offer a commentary on the sociopolitical dynamics of the time. It should be highlighted that the existing historical records offer scant details about the relationship between Ibn al-Rûmî and 'Abd al-Malik b. Sâlih, indicating a lack of comprehensive information on this topic in current documentation. The importance of this study lies in its contribution to the field of classical Arabic literature, particularly in understanding the role and evolution of panegyrics within this literary tradition. Through the analysis of Ibn al-Rûmî's work, this research highlights the complex nature of composing panegyrics. It provides an understanding of the detailed relationship between the poet, the individual being praised in the poem, and the financial reward given to the poet. The method adopted in this research involves a close textual analysis of the poem, focusing on dissecting its themes to gain a deeper understanding.

Keywords: Arabic Language and Literature, Classical Arabic Poetry, Ibn al-Rûmî, Panegyric, Qaşıda

Geliş Tarihi/Received: 07.12.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 31.01.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
04.04.2024

Extended Abstract

This article offers a comprehensive thematic analysis of a *qaṣīda* (ode) composed by the renowned Abbasid-era poet Ibn al-Rūmī, dedicated to a lesser-known figure of the Abbasid dynasty, ‘Abd al-Malik b. Ṣāliḥ. The study delves into the rich thematic structure and diversity of Arabic literature during the Abbasid period, using this particular *qaṣīda* as a focal point. The poem is segmented into four main thematic sections, each reflecting various aspects of ‘Abd al-Malik b. Ṣāliḥ’s personality, social environment, and personal relationships, thus providing a multifaceted portrayal of the subject. The significance of this study lies in its detailed exploration of a singular work within the vast corpus of Abbasid literature, offering insights into the socio-cultural, ethical, and aesthetic norms of the era. This *qaṣīda* by Ibn al-Rūmī is not only a personal tribute to ‘Abd al-Malik b. Ṣāliḥ but also a reflection of the broader literary and cultural milieu of the Abbasid dynasty. The purpose of this research is to dissect the thematic elements of the *qaṣīda*, highlighting Ibn al-Rūmī’s linguistic prowess, use of imagery, and the poem’s contextual relevance within its historical and cultural setting. Additionally, the study aims to contribute to the broader understanding of Abbasid literature by examining how this particular *qaṣīda* encapsulates the era’s literary and cultural dynamics. The methodology employed in this study involves a thematic analysis of the *qaṣīda*, with a focus on dissecting and interpreting each of its four main sections. The analysis is grounded in a close textual reading, with an emphasis on linguistic and stylistic elements, imagery, and metaphorical representations. The study also situates the *qaṣīda* within the broader context of Abbasid literature, drawing parallels and contrasts with contemporary works and themes. This approach allows for a comprehensive understanding of the *qaṣīda*’s significance, both in terms of its intrinsic literary value and its cultural and historical implications.

The first section of the *qaṣīda* is a profound exemplar of the classical Arabic *madīḥ* (praise) genre, wherein Ibn al-Rūmī meticulously crafts a homage to ‘Abd al-Malik b. Ṣāliḥ. This part of the poem is not merely a sequence of accolades but a nuanced portrait that artfully intertwines the subject’s personal virtues with the broader tapestry of Abbasid cultural and societal ideals. Ibn al-Rūmī’s approach to eulogizing ‘Abd al-Malik is multifaceted; he not only acknowledges his generosity and moral integrity but also highlights his wisdom, a trait deeply revered in Abbasid society. This section’s eloquence is further augmented by the sophisticated use of language and imagery, hallmarks of Ibn al-Rūmī’s poetic style. His choice of words and metaphors is reflective of the Abbasid period’s rich literary tradition, imbued with intricate layers of meaning and cultural references. Ibn al-Rūmī’s diction is carefully chosen to resonate with the audience’s familiarity with classical Arabic literature and its thematic preoccupations. The imagery used is not merely decorative but serves to underscore the depth of ‘Abd al-Malik’s character and his standing in society. Moreover, the construction of praise in this part of the *qaṣīda* is emblematic of the Abbasid era’s valorization of certain virtues. Ibn al-Rūmī’s focus on generosity, for instance, is reflective of the era’s emphasis on munificence as a cornerstone of social prestige and moral excellence. Similarly, the mention of wisdom aligns with the period’s intellectual ethos, which celebrated knowledge and scholarly pursuits. The elegance of Ibn al-Rūmī’s eulogy also lies in its ability to navigate the subtleties of panegyric poetry, balancing adulation with authenticity. The poet deftly avoids hyperbolic excess, instead opting for a portrayal that feels measured. This balance is a testament to his mastery of the *madīḥ* form, affirming his status as a pivotal figure in the Abbasid literary landscape. In essence, this section of the *qaṣīda* is not only a testament to ‘Abd al-Malik b. Ṣāliḥ’s esteemed place in the Abbasid court but also serves as a microcosm of the cultural and literary milieu of the time. Ibn al-Rūmī, through this eulogy, offers a window into the values, aesthetics, and societal norms of the Abbasid era, encapsulating the essence of its rich and sophisticated literary heritage.

The second section transitions to a vivid portrayal of a social gathering hosted by ‘Abd al-Malik b. Ṣāliḥ. This part of the *qaṣīda* showcases the richness and diversity of social life during the Abbasid era. The descriptions of the gathering, with its luxurious atmosphere and cultural nuances, provide valuable

insights into the era's social fabric and cultural diversity. In the third section, Ibn al-Rûmî shifts his focus to a detailed depiction of a black slave woman associated with 'Abd al-Malik b. Şâlih. This part of the poem offers a rich tapestry of aesthetic perceptions and the portrayal of women in Abbasid literature. The detailed and evocative description of the woman serves as a significant commentary on the era's notions of beauty and femininity. The final section of the qaşîda addresses the poet's personal appeal for patronage and reward from Abd al-Malik b. Şâlih. This part candidly reveals Ibn al-Rûmî's motivation behind composing the qaşîda, hinting at the patron-client relationships prevalent in Abbasid literary culture. The poet's subtle yet firm request for remuneration juxtaposes the themes of admiration and personal need, shedding light on the socio-economic aspects of literary production in the Abbasid era.

1. Giriş

İslam edebiyatının zengin mirasında, şairlerin ve yazarların eserleri, dönemin içtimai, kültürel ve siyasî yapısını yansıtan değerli belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu belgelerin layıkıyla mütalaa edilmesi, edebiyat tarihinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu makale çalışmanın odak noktası, Abbâsî hanedanlığına mensup olmasına karşın pek tanınmayan bir şahsiyet hüviyetiyle karşımıza çıkan Abdülmelik b. Sâlih el-Hâşimî (ö. [?]) için İbnu'r-Rûmî (ö. 283/896) tarafından nazmedilen bir methiyenin tematik analizidir. Bu analiz, eserin dilini, içeriğini ve bu içeriğin dönemin genel kültürel ve siyasî bağlamı içerisindeki yerini ele almayı amaçlamaktadır. İbnu'r-Rûmî, Abbâsî döneminin en önemli şairlerinden birisi olarak kabul edilmektedir ve eserleri, Arap edebiyatının klasik döneminin en iyi örneklerinden bazısını teşkil etmektedir. Mezkûr methiye, İbnu'r-Rûmî'nin üslubunun ve dönemin edebî zevkinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu methiye hususunda yapılan analiz, şairin anlatım stratejileri, imgeleri kullanımı ve eserin yapısı gibi konulara odaklanmaktadır.

Bu çalışma, İbnu'r-Rûmî'nin methiyelerini, dönemin edebî ve kültürel değerlerini yansıtan bir eser olarak ele alarak, manzumenin Abbâsî dönemi edebiyatı içerisindeki yerini ve önemini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın metodolojik yaklaşımı ise, İbnu'r-Rûmî'nin methiyesinin tematik açıdan kapsamlı ve çok boyutlu bir analizini sağlamak üzere tasarlanmıştır. Ayrıca eserin içerik açısından sahip olduğu özgünlük de tetkik edilecektir. Methiyenin tematik yapısının derinlemesine analizi, dönemin edebî anlayışına ve toplumsal dinamiklerine dair kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu doğrultuda, ilk önce şiirin tematik yapısı incelenecek, ardından söz konusu kaside tematik açıdan bölümlere ayrılarak incelemeye tabi tutulacaktır.

Türkiye'de İbnu'r-Rûmî'ye ilişkin daha önce muhtelif birkaç çalışmanın yapıldığı tespit edilmektedir. Bu bağlamda, Mehmet Ali Kılavuz Araz'ın *er-Rişâ' fî Şi'ri'l-'Abbâsî: Kaşîdetu İbni'r-Rûmî fî Rişâ' İbnih -Dirâse Tahlîliyye-* adlı makalesi (bk. Araz, 2019, 203-238), Muhammed Alanko'nun Yahya Suzan'ın danışmanlığında hazırladığı *İbnu'r-Rûmî ve Şiirleri* adlı yüksek lisans tezi (bk. Alanko, 2022, 1-71) ve Adnan Arslan'ın *Abbâsî Şairi İbnü'r-Rûmî'nin Şiirlerinde Hikmet* başlıklı makalesi (bk. Arslan, 2023, 45-65) sayılabilir. Keza İsmail Durmuş ve Mustafa Çuhadar'ın İslam Ansiklopedisi için kaleme aldıkları madde de bu bağlamda zikredilmelidir (bk. Durmuş - Çuhadar, 2000, 21/186-188). Bu makale çalışmasını daha önceki akademik yayınlardan ayıran unsur ise, araştırma kapsamının İbnu'r-Rûmî'nin Abdülmelik b. Sâlih için nazmettiği methiyesinin tematik incelemesine hasredilmiş olmasıdır. Usta şairin divanının altı ciltten oluşan hayli kapsamlı bir şiir hazinesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, İbnu'r-Rûmî'nin hâlâ incelenmeyi bekleyen çok sayıda manzumesinin olduğu fark edilmektedir. Gelecek yıllarda onun farklı şiirlerini ele alacak özgün akademik çalışmalar, gerek İbnu'r-Rûmî'nin gerekse Abbâsî dönemi edebiyatının daha yakından tanınması için elzemdir.

2. İbnu'r-Rûmî'nin Abdülmelik b. Sâlih İçin Nazmettiği Methiyesinin Temaları

İbnu'r-Rûmî tarafından Abdülmelik b. Sâlih için nazmedilen bu methiye, Abbâsî dönemi Arap edebiyatının zengin tematik yapısını ve çeşitliliğini yansıtan dikkat çekici bir eserdir (bk. İbnu'r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657). Methiye, Abdülmelik'in farklı yönlerini işleyerek, onun özelliklerini, sosyal çevresini ve kişisel ilişkilerini ele almaktadır. Kaside, bir yandan Abdülmelik b. Sâlih'in övgüye değer niteliklerini sergilerken diğer yandan da onun sosyal hayatının çeşitli yönlerine ışık tutmaktadır. Manzumenin ilk bölümü, Abdülmelik b. Sâlih'in kişisel erdemlerini ve muhtelif niteliklerini ön plana çıkartan methiye temasına ayrılmış durumdadır. İkinci bölümde memdûh'un huzurunda düzenlenen bir işret meclisi ve bu meclisin canlılığı ve gösterişliliği konu edilmektedir. Bu anlatımlar, dönemin sosyal hayatının zenginliğini ve kültürel çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Üçüncü bölümde, Abdülmelik b. Sâlih'e ait siyahî bir cariyenin cazibesi ve etkisi üzerine odaklanılmaktadır. Bu tegazzül temalı bölüm, dönemin estetik algılarına ve kadın imgesinin edebiyattaki yansımalarına dair değerli veriler sunmaktadır. Dördüncü bölümde ise, şairin Abdülmelik b. Sâlih'ten bahşış talebinde bulunduğu *el-iktidâ' ve'l-istincâz* temalı kısım yer almaktadır. Şiir incelemelerinde fazla ön plana çıkartılmayan bu temanın mana ve muhtevası da ilgili başlık altında izah edilecektir. Netice itibarıyla incelenen bu şiirin ana hatlarıyla dört ana bölüme ayrıldığını söylemek mümkündür.

2. 1. Abdülmelik b. Sâlih'in övüldüğü methiye temalı bölüm

İbnu'r-Rûmî'nin ele alınan kasidesinin methiye temalı bölümü, Abdülmelik b. Sâlih'e adanmış bir övgü olarak temayüz etmektedir. Şiirin bu kesiti, onun karakter özelliklerini, toplumdaki itibarını ve etkisini detaylandıran bir dizi övgüyle doludur. Malum olduğu üzere methiye, özellikle Arap edebiyatında, bir kişiyi veya topluluğu yüceltmek amacıyla kullanılan bir türdür ve genellikle kişisel erdemleri, başarıları ve toplumsal katkıları öne çıkaran bir içeriğe sahiptir (Muhammed, ts., 6-18). Dolayısıyla Abdülmelik b. Sâlih'in kişisel nitelikleri ve onun toplum içindeki rolü, dönemin sosyo-kültürel yapısı üzerinden incelenmiştir. Şair, onun cömertliğini, ahlaki değerlerini ve bilgeliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu özellikler, şiirin dilinde ve imgelerinde açıkça gözlemlenmektedir. Bu bölüm, aynı zamanda Abbâsî döneminin edebî ve kültürel özelliklerini yansıtan bir metin olarak değerlendirilebilir.

Şiirin üslubu, dönemin edebî zevkini ve estetiğini, özellikle yüksek makamdaki kişilere yönelik övgü biçimlerini yansıtmaktadır. Abdülmelik b. Sâlih, bu eserde sadece bir övgü konusu olmakla kalmamakta, aynı zamanda dönemin toplumsal değerlerinin ve ideallerinin bir temsilcisi olarak işlenmektedir. Abdülmelik'in kişiliği, bu şiir aracılığıyla, dönemin tarihsel ve kültürel bağlamı içinde zengin ve çok boyutlu bir şekilde anlatılmaktadır. Kasidenin girizgâhında methiye temasına ayrılan kısım, yirmi bir beyitten oluşmaktadır [Münserih]:

1. تبارك الله خالق الكرم — بارع من حمأةٍ ومن غلق
2. ماذا رعيناهُ في جناب فتى — كالبدر يجلو غواشي الغسق
3. أزمانُهُ كلهُا بناؤه — مثلُ زمان الربيع ذي الأنق
4. أشهرُ في الناس بالجميل من الـ — أبلق بين الجياد بالبق
5. فتى يرى المجد ما أخلَّ به الثـ — تمجيدُ كالحق غير ذي الطبق
6. فيشترى غالي الثناء ولو أ — ملق من ماله سوى الغلق
7. تلقاهُ كالمزيع المريع إذا — شئت، وطوراً كالمورد الرفق

8. فراتع فيه غير ذي غصص و كارع فيه غير ذي شرق

- “1. Allah’a hamdolsun, cömertliğin yaratıcısına, insanı çamur ve pıhtılaşmış kandan yaratana!
2. Dolunay gibi bir delikanlının korumasında, alacakaranlığın kasvetini dağıtan şeyler gördük!
3. Onun bütün zamanları, cömertliği sayesinde, güzellik dolu bahar zamanı gibidir.
4. İyiliği vesilesiyle, akıyla karasıyla insanlar arasında Ablak Sarayı’ndan daha ünlüdür.
5. Şanın, yüceltilmek suretiyle, kapaksız bir hokka gibi bozulacağını düşünen bir delikanlıdır.
6. Mal varlığı en kıymetli unsurlarından soyutlansa dahi en yüksek övgüyü satın alır.
7. Şayet istersen, onda verimli bir çayır ya da hoş bir su kaynağı bulabilirsin.
8. (İnsan) orada boğazında düğümlenmeden yer, kursağında kalmadan içer (İbnu’r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657).”

İbnu’r-Rûmî kasidesinin *maṭla*’nda yani ilk beytinde, Allah’ı yücelttiği bir ifade kullanmaktadır. Allah’ın yüceltilmesi, İslam dünyasındaki geleneksel anlayışının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Lakin bu kısım şiirin ilerleyen bölümlerinde karşımıza çıkacak olan hamriyyât söylemleri ve gayriahlaki betimlemelerle bir tezat oluşturmaktadır. Kaside bir bütün olarak değerlendirilmezse, İbnu’r-Rûmî’nin bu girişteki ifadelerinin son derece güzel bir anlatıma sahip olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim şair, yalnızca Allah’ı yüceltmekle kalmamakta, aynı zamanda onu “cömertliğin yaratıcısı” olarak tanımlayarak methiye bağlamına uygun bir beyanda bulunmaktadır. Nitekim şairler methiyelerde daimî surette cömertliği yüceltme eğilimi göstermektedirler. İbnu’r-Rûmî aynı beyitte Allah’ın insanı çamur ve pıhtılaşmış kandan yarattığına ilişkin ifadeleri de kullanmakta ve böylelikle cömertliğin yaratılışıyla insanoğlunun yaratılışı arasında bir ilişki kurmaya çalışmaktadır. Durum böyleyse, bir methiye şairinden beklenecek şekilde, insan olmakla cömertlik erdemini taşımak arasında tabii bir ilişki olduğunu öne sürdüğünü düşünmek mümkündür. Dolayısıyla şiirin açılış beytinin hayli isabetli bir stratejiyi benimsediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, cömertlik sıfatının memdûhuna yaratılıştan gelen bir karakter olarak verildiğini vurgulamak maksadıyla, şairin böylesi bir *maṭla*’ tercihinde bulunduğunu farz etmek de olasıdır. Nitekim cömertliğin karaktere dayandığı nispette güzel olduğu düşünülmektedir.

İkinci beyitte, “dolunay gibi bir delikanlı” ifadelerini sarf ederek methettiği kişiyi teşbih sanatının yardımıyla yüceltmektedir. Bu benzetmesiyle, övülen kişinin fiziksel güzelliği ve etkileyici varlığı vurgulanmaktadır. Onun etkisinin alacakaranlığın kasvetini dağıttığını beyan ederken ise, bu kişinin olumlu ve manevi anlamda aydınlatıcı etkisine işaret etmektedir. Üçüncü beyitte, cömertlik olgusuna tekrar vurgu yapılmaktadır. Şair, methedilen kişinin yaşamının her anında insanlara eli açık bir yaklaşımla muamele ettiğini anlatmaktadır. Dördüncü beyitte, “Ablak Sarayı’ndan daha ünlü” ifadesiyle, methedilen kişinin ününün ve itibarının, dönemin tanınmış bir simgesi olan Ablak Sarayı’nı bile aştığı vurgulanmaktadır. Beşinci beyitte ise methedilen kişinin mütevazı ve alçakgönüllü olduğu, şöhret peşinde koşmadığı anlatılmaktadır. Tabiatı gereği biraz mübalağayı daima içinde barındıran methiyelerde, mütevazılık genellikle göz ardı edilen erdemlerdendir. Buna karşın İbnu’r-Rûmî’nin bu hususa estetik bir yaklaşımla temas etmeyi başardığı anlaşılmaktadır. Altıncı beyitte, methedilen kişinin maddi değerlerden çok manevi ve etik değerlere önem verdiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda Abdülmelik b. Sâlih’in maddi kaygılar taşımaksızın, kendisini yüceltecek methiye şairlerine cömertçe ihsanlarda bulunacağını vurgulamaktadır. Ne var ki İbnu’r-Rûmî’nin bu konuda hiç de samimi olmadığı ortadadır. Nitekim kasidesinin son bölümünde, şairin memdûhunun kendisine yeterince ihsanda bulunmadığından şikâyet ettiği tespit edilmektedir. Dolayısıyla İbnu’r-Rûmî’nin bu beyitte Abdülmelik’i cömertlik hususunda teşvik etmeyi amaçladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yedinci beyitte, “verimli bir çayır ya da hoş bir su kaynağı” benzetmeleriyle, methedilen kişinin sunduğu fayda ve bereketin çeşitliliğine ve zenginliğine vurgu yapılmaktadır. Zorlu çöl ikliminin hâkim olduğu bölgelerde yaşamlarını idame ettirmek mecburiyetinde kalan şairler tarafından şekillendirilen klasik Arap şiirinde bolluk ve bereket anlatımları, tahmin edileceği üzere çoğu zaman su ve yağmur olgularıyla ilişkilendirilmektedir. Bu minvaldeki tabiat unsurlarının methiyelerde konu edilmesi, ayrıca dinleyicilerin zihninde güzel imgelerin oluşmasına da sebebiyet vermektedir. Sekizinci beyitte ise, “(insan) orada boğazında düğümlenmeden yer, kursağında kalmadan içer” ifadeleriyle, methedilen kişinin sunduğu nimetlerin kolayca erişilebilir ve tatmin edici olduğu anlatılmaktadır. Diğer bir deyişle methedilen kişi, hiçbir karşılık beklemez ve başa kaxmaksızın misafirlerine lezzetli gıda maddelerini cömertçe sunmaktadır. İbnu’r-Rûmî methiyesine şu dizeleriyle devam etmektedir:

9. يُكْنَى أَبَا الْفَضْلِ وَهُوَ مِنْتَجَعُ الْفَضْلَ، وَمَا قَلْتُ ذَاكَ عَنْ مَلَقٍ

10. وَخَيْرُ مَا يَكْتُمِي الرِّجَالُ بِهِ كَنِيَّةً لَا نَحْلَةَ وَلَا سَرَقَ

11. عَبْدَ الْمَلِكِ الْمُقَلَّدُ الْمُنَنِّ الْزُهْرَقُ دِيمًا مَعَاقِدَ الزَّيْقِ

12. يَأْخُذُ الْمَالِ حِينَ يَمْلَأُهُ وَاقِيَّةً كَالدَّرْعِ وَالسَّرَقِ

13. مِنْ آلِ عَبَّاسِ الْكِرَامِ ذَوِي الْسُّودِّ وَالْفَانِزِينَ بِالسُّبْقِ

“9. Künyesi, Ebû'l-Fađl (yani Lütfun Babası şeklinde)dir. Lütfun toplandığı yerdir o. Bunu da dalkavukluk olsun diye söylemiyorum.

10. Erkekler için en hayırlı künye, haksız yere sahibinin haricindekilere isnat edilmeyen ve çalıntı olmayandır.

11. Abdülmelik, eski zamanlardan beri kendisini görkemli iyiliklerden (müteşekkil) kolyelerle süslemiştir.

12. Parayı, sahip olduğunda, zırhlar veya kalkanlar gibi koruma olarak kullanır.

13. Abbâs ailesinden (yani Abbâsîlerden)dir; (onlar içlerinden) liderler (çıkarmış) soylular ve geçmişten (bu yana) muzaffer olan (kişilerdir) (İbnu’r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657).”

İbnu’r-Rûmî’nin şiirinin bu kısmında, genel itibariyle Ebû'l-Fađl olarak anılan Abdülmelik b. Sâlih’in nitelikleri ve onun ait olduğu toplumsal sınıfın özellikleri üzerinde durulmaktadır. Şiirin dokuzuncu beytinde, Abdülmelik b. Sâlih’in künyesi ve karakteri hakkında, güzel bir laf oyunundan istifade edilerek bilgi verilmektedir. Bu bağlamda Abdülmelik b. Sâlih’in künyesinin Ebû'l-Fađl olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla şair, “Lütfun Babası” anlamına gelen Ebû'l-Fađl künyesinin yalnızca bir ad olmadığını, aynı zamanda memdûhunun karakterinin bir yansıması olduğunu belirtmektedir. İbnu’r-Rûmî, bu ifadelerin dalkavukluk olmadığını vurgulayarak, Ebû'l-Fađl’ın gerçekten de lütuf ve cömertlikle dolu bir kişi olduğuna işaret etmektedir. Lakin şairin şiiri bir bütün olarak incelendiğinde, onun söylemlerinde pek de samimi olmadığı müşahede edilmektedir. Dolayısıyla şairin dalkavukluk yapmadığını bizzat dile getirerek kendisini müdafaa etmeye çalışması, onun bilinç altındaki bir yansıma olarak değerlendirilebilir. Onuncu beyitte ise, künyelerin ve isimlerin önemi ve bunların kişilikle olan ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Şair, en değerli isimlerin ve künyelerin, sahibine özgü ve haksız yere başkalarına atfedilmeyenler olduğunu belirtmektedir. Bu beyan, dönemin sosyal ve kültürel yapısında isimlerin ve unvanların kişisel kimlik ve itibar açısından ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. On birinci beyitte, Abdülmelik b. Sâlih’in hayatı boyunca itibarını zenginleştirecek kıymetli

faaliyetlerde bulunmuş olması ele alınmaktadır. Bu doğrultuda onun iyi işler ve erdemlerle süslendiği anlatılmaktadır. Bu durum, Abdülmelik b. Sâlih'in ahlaki güzelliklerinin fiziksel âleme yansıtıldığı etkileyici bir anlatımla vurgulanmaktadır. Nitekim şair, bu erdemler bütünüyle farazi kolyeler arasında bir benzeşim ihdas etmektedir.

On ikinci beyitte, Abdülmelik b. Sâlih'in maddi varlıklarını nasıl kullandığına değinilmektedir. Bu dizede parayı koruma aracı olarak kullandığının anlatılması, onun serveti hususundaki düşüncelerini ve servetini nasıl akılcı bir şekilde kullandığını göstermektedir. Tahmin edileceği üzere bu söylem, onun hem zenginliğini hem de bu zenginliği koruma ve kullanma konusundaki bilgeliğini yansıtmayı amaçlamaktadır. Ne var ki söz konusu bağlamda, şairin ne tür bir korumadan bahsettiğinin izah edilmesi faydalı olacaktır. Şairin buradaki maksadı, muhtemelen memdûhunun cömert ihsanları sayesinde hiciv şairlerinin dilinden korunduğunu belirtmektir. Nitekim eski Arap şiirinde, insanların para ödemek suretiyle yergi şairlerinin gazabından kurtulduğuna dair pek meşhur anekdotlar bulunmaktadır. Elbette bu durum hiciv şairlerinin, hicvi para kazanılacak bir meslek haline getirmesiyle ilişkilidir. Bu konuda meşhur hiciv şairi Hutay'e'nin (ö. 59/678 [?]) yaşamını örnek vermek mümkündür. İnsanlar Hutay'e'nin kendisine bağış yapanları övdüğünü, vermeyenleri ise hicvettiğini bildikleri için ona gittiği yerlerde ikramda bulunmuşlardır. Hatta Medine ahalisinin onun hicvinden kurtulmak için aralarında para toplayarak şaire verdikleri dahi rivayet edilmektedir. (bk. Toprak, 1996, 39). İbnü'r-Rûmî'nin burada paranın şairlerin keskin dilinden korunmak için bir kalkan görevi gördüğünü anlatmak istediğinin diğer bir göstergesi ise, kasidesinin son bölümünde serzenişte bulunurken dile getirdiği söylemlerinde aranabilir. Lakin bu kısım, ilerleyen sayfalarda kendi bağlamı içerisinde mütalaa edilecektir.

On üçüncü beyitte ise, Abdülmelik b. Sâlih'in ait olduğu aile ve soy üzerinde durulmaktadır. Abbâsîlerin liderlik ve zaferlerle dolu tarihine atıfta bulunularak, Abdülmelik'in sadece bireysel olarak değil, aynı zamanda soylu bir aileden gelerek de yüce bir şahsiyet olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum, onun kişisel niteliklerinin yanı sıra, ailesinin ve soyunun itibarını da ön plana çıkartmaktadır. Zira klasik Arap methiyelerinde şairlerin yüceltebileceği en mühim unsurların başında, asalet gelmektedir (bk. el-Âmirî, 1962, 331). İbnü'r-Rûmî şiirlerine şu dizeleriyle devam etmektedir:

14. بحرٌ بحورٍ إذا نزلت به أصـبحت من مؤجـه بمصـطفق

15. يفـه قـُ بالـنـاتـلـين سـاجـلـة عنـد السـؤالـين أيـمـا فـه قـ

16. مُنطـلـا قـُ الكـفـ والـلسـان إذا سـؤنـل وامتـيح أيـ منطـلـا قـ

17. بنائـلٍ من نـدى وآخـر من عـلـمٍ ففـيـه أتمـم مرتـقـق

18. يجـري إلـى كـل غايـة شـطـطٍ لـم تـلـم تـمـس قـبلـه ولـم تـطـق

19. كـما جـرى الطـرف غـير ذـي صـكـكٍ يـفـلـ من غـربـه، ولا طـرق

20. شـاهـدُ أعـراقـه التـي كـرمت صـفـاء أخـلاقـه من الرنـق

21. أصـيـح من فضـله يحـلُّ من الـ أهـواء طـرّاً بـمـلـقـى الفـرق

"14. O, denizler denizidir. Onun yanında konaklarsanız, onun (cömertliğinin) dalgasıyla sarsılırsınız.

15. İsteyenler için onun hazinesi nimetlerle dolup taşmaktadır.

16. Elleri (ihsanları) serbestçe verir ve hediye (talebi için kendisine) yaklaştığında dili özgürce konuşur.
17. Cömertlik ve bilgelik ihsanları, onun (bünyesinde) en mükemmel şekilde birleşmiştir.
18. Uzak, (erişilmesi güç menzillerdeki) her amaç için çabalar; (öyle ki bunlar) henüz ne yoklanmış ne de ulaşılmıştır.
19. (Koşusu esnasında hızını) düşürecek (zayıf) dizleri olmayan ve tökezlemeyen soylu bir küheylan gibidir.
20. Asil soyuna tanıklık eden bir (unsur ise), onun sağlam, safi ahlakıdır.
21. Onun faziletinden, (marjinal) inanç gruplarının ve fırkaların (dahi hoş görü ile karşılanmak umuduyla) hep birlikte bir araya geldiği bir buluşma noktası teşekkül etmiştir (İbnu'r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657)."

İbnu'r-Rûmî, on dördüncü beyitte, şiirin öznesini yani methedilen kişiyi "denizlerin denizi" olarak tanımlamaktadır. Bu benzetme, kişinin cömertliğinin ve enginliğinin ne kadar büyük olduğunu vurgulamaktadır. "Onun yanında konaklarsanız, onun cömertliğinin dalgasıyla sarsılırsınız" ifadesiyle, methedilen kişinin cömertliğinin etkisinin hayli yoğun olduğunu vurgulamaktadır. Öyle ki söz konusu cömertliğe mazhar olan kişi, velinimetinin alicenaplığının farkına kendisini sarsacak kadar güçlü bir uyarının etkisiyle varmaktadır. Klasik Arap edebiyatında cömertlik olgusunun deniz ile ilişkilendirilmesinin, son derece klişeleşmiş bir üslup olduğu bilinmektedir (bk. 'Atîk, 1405/1982, 63). Öte yandan nedimlerinin mezkûr denizin dalgası ile sarsılması hususundaki söylemi, bu klişenin özgün bir anlatımla süslenmesi olarak yorumlanabilir.

On beşinci beyitte, methedilen kişinin hazinesinin, onun cömertliğine mazhar olabilecek insanlar için nimetlerle dolup taşıdığı belirtilmektedir. Bu anlatım sayesinde, esasen Abdülmelik b. Sâlih'in ihtiyaç sahiplerini eli boş çevirmediğinin vurgulanması arzulanmaktadır. On altıncı beyitte, methedilen kişinin elinin açık oluşu ve konuşmasının cimrilik dolayısıyla tutukluk yapmadığı ifade edilmektedir. Böylelikle onun hediye ve yardım taleplerine karşı duyarlı ve açık fikirli olduğu bir kez daha vurgulanmaktadır. İbnu'r-Rûmî bu dizisinde, memdûhunu alelade bir cömert şahsiyetin üzerine çıkartmaya çalışmaktadır. Nitekim insanların ekseriyeti ihsanda buldukları zaman, cimrilikten kaçınmaya karar vermişlerse dahi, mallarının eksileceği düşüncesiyle rahatsızlık hissedebilmektedir. Dolayısıyla İbnu'r-Rûmî memdûhunu bu hislerden arı kılarak, onu cömertliğin en üst mertebesine yerleştirmektedir.

On yedinci beyitte, cömertlik ve bilgelik erdemlerinin, methedilen kişinin şahsiyetinde mükemmel bir şekilde birleştiğini belirtmektedir. Bu söylem, memdûhun hem cömert hem de akıllı olduğunu göstermektedir. Bilgelik üzerine yapılan bu vurgu, sonraki dizelerdeki farklı övgüsel niteliklerin sıralanmasına geçilmeden önce bir hazırlık unsuru görevi görmektedir. Öte yandan şairin, cömertliğin haricindeki faziletlerden uzun uzadıya bahsetmeye çok da hevesli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, kasidenin son bölümünün incelenmesiyle daha iyi anlaşılacağı üzere, İbnu'r-Rûmî'nin Abdülmelik'ten istediği ihsanları elde edememiş olmasıyla ilişkilidir. Şair onda cömertlik ve bilgeliğin insicamla birleştiğini söylemek suretiyle, memdûhunu cömert olması hususunda bir kez daha teşvik etmektedir.

On sekizinci beyitte, methedilen kişinin erişilmesi güç menzillerdeki amaçlar için çabaladığı vurgulanmaktadır. Bu söylem, görünüş itibarıyla memdûhun yüksek hedeflere sahip olduğunu ve bu hedeflere ulaşmak için çaba sarf ettiğini anlatmaktadır. Ancak kaside kapsamında mezkûr amaçların mahiyetine değinilmemektedir. Şiirin bağlamına bakıldığında, ihtiyatlı bir yaklaşımla, bu yüksek amacın en çok methedilen şahıs olduğu iddia edilebilir. On dokuzuncu beyitte ise, memdûh tökezlemeyen soylu bir küheylan ile karşılaştırılmaktadır. Bu benzetme, methedilen kişinin hem güçlü hem de kararlı olduğunu vurgulamasının yanı sıra memdûhun asil ve yüksek statüsünü de simgelemektedir. Yirminci beyitte, Abdülmelik b. Sâlih'in sağlam ahlakının onun asaletinin bir tanığı olduğu beyan edilmektedir.

Bu beyan, söz konusu kişinin sadece soylu bir aileden gelmesiyle değil, aynı zamanda yüksek ahlaki değerlere sahip olmasıyla da tanındığını göstermektedir. Yirmi birinci beyitte, memdûhün faziletlerinin, farklı inanç gruplarını ve fırkaları bir araya getirdiği anlatılmaktadır. Dolayısıyla methedilen kişinin sadece kendi topluluğu içerisinde değil, geniş bir çevrede de saygı ve takdir gördüğü anlatılmaktadır. Ancak İbnu'r-Rûmî'nin bu ifadesiyle şiirinin ilerleyen kısımlarında dile getireceği gayriahlaki söylemlerini mazur göstermek adına, örtük bir müsamaha çağrısında bulunduğunu öne sürmek mümkündür.

2. 2. Abdülmelik b. Sâlih'in huzurunda düzenlenen bir işret meclisinin konu edildiği hamriye temalı bölüm

Bu bölümde, İbnu'r-Rûmî'nin şiirinin, Abdülmelik b. Sâlih'in huzurunda düzenlenen bir işret meclisini anlatan hamriye temalı kesitine odaklanılmaktadır. Hamriye, genellikle içki ve eğlencenin merkezde olduğu şiir türüdür ve Arap edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. İbnu'r-Rûmî'nin bu temayı işlediği bölüm, Abbâsî dönemi toplumunun belirli bir zümresinin sosyal yapısını ve eğlence anlayışını yansıtırken, aynı zamanda dönemin estetik ve sanatsal değerlerini de sergilemektedir. Abdülmelik b. Sâlih'in huzurunda düzenlenen bu meclis, şiirde detaylı bir şekilde betimlenmektedir. Şiir, meclisin gösterişli ve zengin atmosferini, katılımcıların tecrübelerini ve davet sahibinin misafirperverliğini ön plana çıkarmaktadır. Kasidede bu tür toplantıların, toplumsal ilişkileri pekiştiren ve sosyal statüyü sergileyen önemli etkinlikler olduğu vurgulanmaktadır. Şair, içki ve eğlenceyi sadece fiziksel haz olarak değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir etkinlik olarak da ele almaktadır. Ayrıca şiirde bahsedilen sanat ve müzik, bu meclisin sadece bir ziyafet olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir kültür etkinliği olduğunu da göstermektedir. Yirmi ikinci beyitten itibaren başlayan söz konusu kısmın kırk ikinci beyte kadar sürdüğünü söylemek mümkündür:

22. ظَلْنَا لَدَيْهِ بِمَنْزِلِ خَصْبٍ فِي مَرَجٍ تَارَةً وَفِي غَدَقٍ

23. يُسْمَعُنَا الشُّدُوَ عِنْدَهُ غَرْدٌ كَالسَّطْرِ فِي الْمُسْمَعِينَ لَا الْأَحَقَّ

24. يَشُدُّوْ فِيحِيِّي لَنَا السُّرُورَ وَإِنْ أَلْفَاهُ مَيْتًا فِي آخِرِ الرَّمَقِ

25. مَتَى يُقَدَّرُ لِمَنْ يِنَادُهُ مَصْطَبِخٌ يَتَصَلُّ بِمَعْتَبِئِ

26. يَسْقِي النَّدَامَى فَيْشُرِّيُونَ لَهُ كَشَرِبِ فِرْعَوْنَ سَاعَةَ الْغُرُقِ

"22. Onun yanında, verimli bir yerleşkede, kimi zaman otlaklarda ve sulak arazilerde konakladık.

23. (Kuş gibi) şakıyan bir şarkıcı, onun yanında bizim için şarkı söyledi. (Onun performansı, düzgün bir) satır gibiydi, (metne sonradan konmuş biçimsiz bir ek) not gibi değildi.

24. Şarkı söylüyor ve ölüme ramak kalmış bir vaziyette rastlarsa dahi mutluluğumuza can veriyordu.

25. Kim onunla işret arkadaşı olma talihine erişirse, sabah içmeye başlar, akşam olduğunda hâlâ içmeye devam eder.

26. İşret arkadaşlarına içki sunar, onlar da boğulduğu andaki Firavun gibi (bu şarabı) içerler. (Yani Hz. Musa'nın peşinden Kızıl Deniz'i geçmeye çalışırken sular altında kalan Firavun'un yuttuğu sular kadar çok şarap içmişlerdir.) (İbnu'r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657)"

İbnu'r-Rûmî'nin şiirinin bu bölümü, methettiği kişinin misafirperverliği, etkileyici kişiliği ve toplumsal etkinliklerindeki canlılığı üzerine odaklanılmaktadır. Şair, methedilen kişinin sunduğu zengin ve keyifli ortamı betimlerken, adeta bu atmosferin şiirsel bir portresini de çizmektedir. İbnu'r-Rûmî methiye

bölümünden hamriye temalı bölüme yumuşak bir geçiş yapmak maksadıyla kurguladığı yirmi ikinci beyitte, methettiği kişinin ev sahipliği yaptığı mekânın verimliliğini ve bereketini vurgulamaktadır. Dolayısıyla İbnu'r-Rûmî'nin *tehallus* sanatını ustaca kullanmayı başardığını söylemek mümkündür. İlhamlarını bolluğun temsilcisi olan verimli tabiat unsurlarından alan şair, işret meclisine konu olacak alanın hem fiziksel hem de metaforik zenginliğini göstermeyi amaçlamaktadır. Söz konusu beytin bir diğer amacı, methedilen kişinin sadece maddi zenginliklere sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda bu zenginlikleri misafirleriyle paylaşan cömert bir kişi olduğuna da işaret etmektedir. Tehallus hüviyetindeki bu dizede cömertliğe yapılan atıf, beytin bir önceki bölümle mantıksal ilintisinin kurulması maksadına hizmet etmektedir. Şair bereketli toprakları konu edinerek yalnızca şairin cömertliğini vurgulamamış, aynı zamanda dinleyicilerin zihninde olumlu ve bereketli tabiat imgelerinin canlanmasına imkân tanımıştır.

Yirmi üçüncü beyitte, methedilen kişinin yanında, şarkı söyleyen bir sanatçının bulunduğu ifade edilmesi, bu meclisin sanatsal ve estetik yönünü vurgulamaktadır. Şair, şarkıcının performansını "düzgün bir satır" ile karşılaştırırken, bu performansın zarif ve etkileyici olduğunu belirtmeyi istemektedir. Bu karşılaştırma, şarkıcının sanatsal yeteneğinin ve performansının, meclisteki genel atmosferi ne kadar yükselttiğini göstermektedir. Yirmi dördüncü beyitte, şarkıcının şarkı söyleme yeteneğinin, ölüme yakın bir durumda olsa dahi, insanların mutluluğunu diriltebilecek kadar kudretli olduğunu belirtmektedir. Bu, şarkıcının sadece teknik becerisini değil, aynı zamanda duygusal etkisini de vurgulamaktadır. Böylelikle söz konusu meclisin katılımcılarının, dünyanın sıkıntıları dolayısıyla bitap düştüğü anlarda dahi dış dünyaya ait kaygı ve kederlerden, memdûhün sağlamış olduğu bu canlandırıcı davet sayesinde kurtulabileceği vurgulanmaktadır.

Yirmi beşinci beyitte, methedilen kişinin misafirleriyle içki içme ritüelleri ve bu ritüellerin uzun saatler boyunca sürmesi üzerinde durulmaktadır. Bu beyan, methedilen kişinin misafirperverliğinin ve eğlenceye olan düşkünlüğünün bir göstergesi olmasının yanı sıra, onun hiçbir masraftan kaçınmayarak konuklarını durmaksızın beslemeye devam ettiğini de anlatmaktadır. Yirmi altıncı beyit, hamriye temasına adanan bölümün belki de en orijinal anlatımını ihtiva etmektedir. İbnu'r-Rûmî burada kıvrak zekâsını göstererek içki içme ritüelinin yoğunluğunu, Firavun'un Kızıl Deniz'de boğulmasıyla karşılaştırmaktadır. Bu güçlü teşbih, içki içme ritüelinin şiddetini ve katılımcıların bu etkinlikte ne kadar ileri gittiklerini göstermektedir. Aynı zamanda bu benzetme, şiirin dinî ve tarihî referanslarla nasıl zenginleştirildiğini de en iyi şekilde gözler önüne sermektedir. Buradaki kurgunun ilginç yönlerinden bir diğeri ise, Allah'a karşı giriştiği inatçı isyankârlığı dolayısıyla, Hz. Musa'nın önderliğindeki topluluğu takip etmek maksadıyla onların peşinden Kızıl Deniz'e girme cüretini gösteren Firavun'un günahkârlığı ile söz konusu işret meclisindeki katılımcıların haram fiiliyatının aynı teşbihin içerisinde kullanılıyor olmasıdır. Bu söylemin daha basit bir izahı, şairin retorik kaygılarıyla ilişkilendirilebilir. İbnu'r-Rûmî şiirine şu dizeleriyle devam etmektedir:

27. قَدِيمُهُ مَطْرَبٌ رَبٌّ وَمُحَدَّثُهُ فَهُوَ جَدِيدٌ الْجَدِيدُ وَالْخَلِيقُ

28. مَا عَيْبُهُ غَيْرَ أَنَّهُ رَجُلٌ يَدْعُو ذَوِي حِلْمِنَا إِلَى النَّزْقِ

29. يَفْلِقُ مَنْ حَسَنَ مَا يَجِيءُ بِهِ الرَّزْزُ زَمِيَّتْ بَلْ يَطْمَئِنُّ ذُو الْقَلْبِيقِ

30. كُنْيَتُهُ شَيْفَةُ السَّلَامَةِ وَالسُّلْمِ سَلَامٌ لَتَأْتِكَ فِي الشَّقِيقِ

31. أَبُو سَلِيمَانَ ذُو الْإِصَابَةِ وَالسُّوْقِ لِحَسَنَانَ وَابْنُ الْمَأْوُوكِ لَا السُّوْقِ

32. يَا خُسْنُ ذَاكَ الْغَنَاءِ يَشْفُوعُهُ هَدِيرٌ تَلَاكَ الْحَمَامَاتِ الْحَزَقِ

33. مَنْ ذِي تَلَاوِينٍ وَشَيْئُهُ حَسَنٌ وَمَنْ بَهَمِ الدُّجَى وَمَنْ لَهَقَ

“27. Eski ve yeni şarkılarının her ikisi de (insanı) coşturmaktadır; (ister) yeni (ister) yıpranmış olsun, her ikisi de (onun ağzından) çok yeni gibidir.

28. Onun tek ayıbı, bilge insanları uçarı olmaya çağıran bir adam olmasıdır.

29. (İnsanlara sunmak üzere) getirdiği iyi (şarkılar), vakur bir adamı üzer ama üzgün birini yatıştırır.

30. Künyesi, Esenlik ve Barış Parçası’dır. Selam olsun o parçalara!

31. O, doğruluğun ve ihsanın efendisi Ebû Süleyman’dır; kralların oğludur, avamın değil.

32. Güvercin sürülerinin ötüşüne eşlik eden bu şarkı ne kadar da güzel!...

33. ...Gecenin siyahlığından beyazlığa kadar rengârenk (bir skalaya sahip), ince dokunmuş elbiseli birinden (İbnu’r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657).”

İbnu’r-Rûmî yirmi yedinci beyitte, bir önceki dizelerde konu edilen şarkıcının eski ve yeni şarkılarından bahsetmektedir. Bu söylem, onun sanatsal çeşitliliğini ve yeteneğini vurgulamakla birlikte, alanında gösterdiği tabii mevhibesine de dikkat çekmektedir. Nitekim her iki tür şarkının da dinleyicileri coşturduğu ifade edilirken, bu şarkıların zamanın ötesinde bir nitelik taşıdığı belirtilmektedir. Bu ifade, mezkûr şarkıcının sanatsal eserlerinin zamansız niteliğine ve etkileyici gücüne işaret etmektedir. Yirmi sekizinci beyitte, söz konusu şarkıcının “bilge insanları uçarı olmaya çağıran bir adam” olduğu ifade edilmekte ve bu eylemi onun yegâne ayıbı olarak takdim edilmektedir. Bu beyan, bahis mevzu şarkıcının sadece sanatsal bir figür olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal normları sorgulayan ve mevcut düzene meydan okuyan bir karakter olduğunu da göstermektedir. Nitekim bu tarz işret meclisleri, Arap şiirinde sıklıkla konu edilmesine rağmen, İslam toplumunun temel esaslarıyla uyumadığı için, halk nazarında kötü görülen faaliyetlerdir.

Yirmi dokuzuncu beyitte, şarkıcının dinleyicilerine sunduğu şarkıların, vakur bir adamı üzerken üzgün birini yatıştırabildiği belirtilmektedir. Bu ifade, sanatının duygusal derinliğine ve etkisine dikkat çekmeyi amaçlıyor olabilir. Nitekim şarkılarının farklı ruh hallerine hitap etme yeteneği, bu bağlamda belki de şarkıcının sanatsal hassasiyetini ve insan psikolojisine olan vukufunu vurgulamaktadır. Otuzuncu beyitte, şarkıcının künyesinin “Esenlik ve Barış Parçası” (*Şiḫḫatu’s-Selâmeti ve’s-Silm*) olduğu belirtilmektedir. Bu beyanın ardından söz konusu şarkıcıya *selâm* verildiği göz önüne alındığında, şairin aynı kökten türemiş üç lafzı bir beyte sığdırdığı bu ifadesini, yalnızca *cinâs-ı iştikâk* sanatını kullanmak için kurguladığını düşünmek mümkündür. Öte yandan burada sıradan bir *bedî’* kullanımının ötesinde, şairin söz konusu sanatçının dinleyicilerinde uyandırdığı yatıştırıcı etkiye vurgu yapmak istediği de düşünülebilir.

Otuz birinci beyitte, Ebû Süleyman’ın asaletine, doğruluğuna ve bonkörlüğüne vurgu yapılmaktadır. Ancak İbnu’r-Rûmî bu bağlamda Ebû Süleyman ile kimi kastettiğine ilişkin başka ipucu vermemektedir ve divan şerhleri de bu şahsiyeti tanımlamamaktadır. Otuz ikinci ve otuz üçüncü beyitlerde, güvercinlerin ötüşüne eşlik eden şarkının güzelliğinden ve ses sanatçısının giyinişinden bahsedilmektedir. Bu ifadeler, sanatsal ve estetik zenginliği, ayrıca doğanın ve günlük yaşamın güzellikleri hususunda şairin gösterdiği hassasiyeti vurgulamasına karşın, başarısız bir uzatma girişimi olduğu izlenimini uyandırmaktadır. İbnu’r-Rûmî bu iki beytin ardından şarkı bahsini kapatarak şarap mevzusuna geri dönmektedir. Bu geri dönüşün sebebi, her iki olgunun birbiriyle yakından alakalı olmasıyla ilişkilendirilebilir:

34. ونحن نُسقى شراباً في فجرٍ ثناؤه من فواكه الرُّقِّق
35. لا يمنع الـريِّ طالبيـه ولا يسقى نديماً له على ثاق
36. وقاه قوامه قيهامهم وأنفق كفه بلا فرق
37. على دنان كأنها جثثٌ من قوم عادٍ عظمة الخلق
38. فجاء شيء إذا الذباب دنا منه دنواً دنا من الزهق
39. يلقاك في رقة الشراب، وفي نشر الخزامى، وصفرة الشفق
40. ظاهره ظاهرٌ يحرمه وما على شاربيه من رهق
41. له صريح كأنه ذهبٌ ورغو كلالئ القلق
42. يختال في منظرٍ يزيئه من الرحيق العتيق مسترق"

"34. Bize bolca şarap ikram edilmişti; onun övülmesi ise meyveler (kadar tatlı olan) arkadaşlıklardandır.

35. (İçmeyi) isteyen kimseye (şarap) vermemezlik etmez. İşret arkadaşına içki sunarken asla kızmaz.

36. Uşağı tüm misafirleriyle itinayla ilgilenmektedir, onun eli (içkileri) korkusuzca sunmaktadır.

37. (Bu içkiler), 'Âd'ın iri gövdeli kavminin vücutları gibi (büyük şarap) testilerinden (sunulmaktadır).

38. (Şöyle bir hadise vukua) geldi: Ona bir sinek çok yaklaştığında, eceline yaklaşmış oldu. (Çünkü onun büyüleyici kokusu dolayısıyla kendisinden geçti).

39. Seninle şarabın inceliğinde, yabani şebboy (bitkisinin kokusunun) yayılması ve şafağın sarılığının içerisinde buluşur.

40. Zahiren haram gibi görünür, ama içenlerin bir günahı yoktur.

41. İçerisinde inci taneleri gibi köpüklü, altın gibi saf bir içecek vardır.

42. Eski nektar ile süslenen bir görünüşe bürünmüş şekilde kabarmaktadır (İbnu'r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657)."

Otuz dördüncü beyitte, işret meclisindeki katılımcılara bolca şarap ikram edildiği anlatılmakta ve bu katılımcılar arasındaki samimi dostluğa dikkat çekilmektedir. Böylelikle ziyafetin cömertliği ve sosyal etkileşimin kalitesi vurgulanmaktadır. Otuz beşinci beyitte, ev sahibinin içki konusundaki cömertliği ve sabrı ön plana çıkartılmaktadır. Böylelikle onun sadece maddi zenginliklere sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda cömert ve misafirperver bir kişilik olduğu da gösterilmektedir. Bu bölüm hamriye kapsamında değerlendirilmesine rağmen, açık şekilde görüleceği üzere, İbnu'r-Rûmî memdûhunu şarap teması bağlamında yüceltmeye devam etmektedir. Zaten hamriye ile methiyenin uyumlu bir ikili olması, şarap ikramlarının cömertliğin yüceltilmesine imkân tanıyan bir bağlam oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Otuz altıncı beyitte, uşağın özenle ve malın eksilmesi korkusunu hissetmeksizin misafirlerle ilgilenmesi, bu zengin ve gösterişli ortamın bir parçası olarak sunulmaktadır. Bu anlatım, ziyafetin sadece ana karakterleri değil, aynı zamanda yardımcı karakterleri de kapsadığını

göstermektedir. Uşağın korkusuzluğunun dile getirilmesi suretiyle, davet sahibinin cömertliğinin altı dolaylı olarak tekrar çizilmektedir.

Otuz yedinci beyitte, şarap testilerinin 'Âd kavminin iri gövdeli vücutlarına benzetilmesi, ziyafetin büyüklüğünü ve etkileyiciliğini vurgulamaktadır. Şairin burada kullandığı teşbih, şiirin dönemin kültürel ve tarihî referanslarını işleme şeklini örneklemektedir. Ancak klasik Arap şiirinde 'Âd kavminin ulvilik ve eskilik kavramlarıyla sıklıkla ilişkilendirildiği de bu bağlamda vurgulanmalıdır. İslam öncesi Arap şiirinde, 'Âd kavminin vücutlarının yücelik ve saflıkla ilişkilendirildiği farklı örnekler de rastlanmaktadır. Örneğin; Nâbiga ez-Zübyânî (ö. 604 [?]) bir şiirinde, 'Âd kavminin vücutlarının serkeşlikten, afetlerden ve günahlardan arınmış olduğunu beyan etmektedir (bk. ez-Zübyânî, 1373/1963, 107). Dolayısıyla İbnu'r-Rûmî'nin buradaki kullanımının geleneksel anlayışın bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür.

Otuz sekizinci beyitte, şarabın büyüleyici kokusu dolayısıyla bir sineğin başına gelen talihsiz olayın anlatılması, şiirsel imgelemin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Bu anlatım, muhtemelen şarabın tesirinin güçsüz canlılar üzerinde ölümcül bir etki bıraktığını iddia etmek suretiyle, alkol oranının yüksekliğini vurgulamayı hedeflemektedir. Otuz dokuzuncu beyitte, şarabın inceliği, yabancı şebboy bitkisinin kokusu ve şafak vaktinin sarılığı gibi ifadelerle anlatımın zenginleştirilmesi için çalışılmaktadır. Kırkıncı beyitte İbnu'r-Rûmî, içkinin haram gibi görünmesine rağmen, şarap içenlerin günah işlemediğini iddia etmektedir. Bu ifade, esas itibarıyla dönemin toplumsal normlarına meydan okuyan bir yorumdur. Ancak İbnu'r-Rûmî'nin bu beyanı sadece retorik bir unsur olarak kullandığını ve içkinin dinî açıdan haram olmadığını iddia etmediğini düşünmek mümkündür. Nitekim daha önceki beyitlerinden hatırlanacağı üzere, şairin bu işret meclisinde yapılanların nahoşluğunu esasen bildiğini düşündüren bazı ipuçlarına rastlanmaktadır. Kırk birinci beyitte, içkinin inci taneleri gibi köpüklü ve altın gibi saf olduğu belirtilmektedir. Bu, içkinin kalitesini ve değerini vurgulamaktadır. Kırk ikinci beyitte, içkinin eski nektarla süslenmiş bir görünüme sahip olduğu belirtilerek hamriye teması tamamlanmaktadır.

Genel itibarıyla, İbnu'r-Rûmî'nin şiirinin hamriye temasına ayrılan bu bölümü, Abbâsî döneminin sosyal hayatının zenginliğini ve şaşasını betimlemektedir. Şiir, dönemin edebî ve kültürel değerlerini yansıtan zengin bir içeriğe sahiptir ve çağın toplumsal ve kültürel yapısını aydınlatan bir metin olarak değerlendirilmelidir. Bu bölümün esas itibarıyla, Abbâsî dönemi Arap edebiyatının temel özelliklerini yansıttığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Fakat hamriye temasının İslam öncesi dönemde faaliyet göstermiş şairlerin şiirlerinde de görüldüğü göz önünde bulundurulduğunda, İbnu'r-Rûmî'nin bu bölümde seleflerinin mevcut mirasının üzerine yeterince çıkmayı başaramadığını söylemek yanlış değildir. Öte yandan şarap tüketiminin çokluğuyla Firavun'un denizde boğulurken yuttuğu su miktarının karşılaştırılması gibi özgün birkaç fikir, şiirin bütünüyle alelade bir anlatıma bürünmesini engellemektedir.

2. 3. Abdülmelik b. Sâlih'e ait siyahî bir cariyenin konu edinildiği tegazzül temalı bölüm

Kasidenin bu bölümü, Abdülmelik b. Sâlih'e ait siyahî bir cariyenin detaylı şekilde konu edildiği tegazzül temasına ayrılmış durumdadır. Şair, söz konusu cariyenin fiziksel özelliklerini, kişisel çekiciliğini ve etkisini yoğun bir dille betimlerken, Abbâsî dönemi edebiyatının estetik temayüllerine ve gazel anlayışına derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Cariyenin tasviri, dönemin edebî ve kültürel değerlerini yansıtan zengin bir içeriğe sahip olmasının yanı sıra, kadın bedeninin betimlenmesi hususunda Abbâsî dönemi şairlerinin tutumlarını yansıttığından, modern araştırmacılar için önemli bir veri kaynağı sağlamaktadır:

43" تديره جونة تحرق بالمد دل إذا البيض جند بالرمق

44. سوداء لم تنتسب إلى برص الشئ — شُـقِرَ ولا كُـفِيَ ولا بهـق
45. ليست من الغُبس الأكَفِّ ولا الـ — قُلِحَ الشـفاه الخبائث العـرق
46. بل من بنات الملوكِ ناعمـةٍ — تنثُـرُ بالدَّلِّ مَيِّتِ الشَّـبِقِ
47. في لـين سـمُورَةٍ تخيِّرُها الـ — فرأى، أو لـين جَيِّدِ الدلقِ
48. تُـذكَرُ المسك والغوالي والسـ — سـُـكِّ ذواتِ النسـيمِ والعـبـقِ

“43. (Bu şarap), beyaz kızların sadece bir kıvılcım çıkardığı yerde, cazibesıyla (alev alev) yanan siyahî bir cariye tarafından dolaştırılıyor.

44. Siyah (bir kızdır); o cüzzamlılardan, soluk benizlilerden veya vitiligoya tutulmuş olanlardan değildir.

45. Elleri kirli, alt dudağı yarık, ter kokanlardan değildir.

46. Ama cazibesıyla ölü bir libidoyu (bile) yeniden canlandıracak narin prenseslerdendir o.

47. Kürkçülerin tercih ettiği gelincik postu gibi yumuşak veya kunduz postu gibi narindir.

48. Sana, meltemli ve ıtırli olan miski, pahalı kokuları ve *suk* (raihasını) hatırlatır (İbnu'r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657).”

İbnu'r-Rûmî kırk üçüncü beyitte, siyahî bir cariye'nin şarap servisi yaparken gösterdiği cazibe ve etki gücünü vurgulamaktadır. Bu beytin şarap konusuyla ilişkili olmasının nedeni, bir önceki bölümün teması olan şarap mevzusundan, şairin mezkûr cariye'ye ilişkin söylemlerini dile getireceği yeni bölüme geçiş yapma arzusundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kırk üçüncü beytin bir geçiş beyti olduğunu söylemek mümkündür. Bu kısım, dönemin sosyal yapısında cariyelerin rolüne ve onların toplumsal etkinliklerdeki yerine dikkat çekecek niteliktedir. Ayrıca cariye'nin beyaz kızlara kıyasla daha etkileyici ve dikkat çekici olduğuna ilişkin söylemlere, henüz kırk üçüncü dizede başlanmıştır. Bu söylem, dönemin güzellik anlayışının çeşitliliğine yorulabilir. İbnu'r-Rûmî'ye göre konu edindiği bu cariye'nin cazibesinin yanında, beyaz kızların çekiciliği son derece sönük kalmaktadır. Şiirin ilerleyen bölümlerinde, şairin bu mukayeseye ilişkin söylemini farklı ifadelerle sürdürdüğü görülmektedir.

Kırk dördüncü ve kırk beşinci beyitlerde, cariye'nin fiziksel özelliklerini ve onun toplumdaki yerini daha da detaylandırmaktadır. Cüzzamlılardan, soluk benizlilerden veya vitiligoya tutulmuş olanlardan farklı olarak betimlenmesi, onun fiziksel görünüşünün şairin estetik normlarına uygun olduğunu göstermektedir. Lakin bu bağlamda, İbnu'r-Rûmî'nin seleflerinin güzellik anlayışının dışına çıkarak beyazlığıyla temayüz eden kadınları dolaylı yoldan hicvettiği anlaşılmaktadır. Klasik Arap şiiri incelendiğinde, Arap şairlerinin kadınların mümkün olduğunca beyaz tenli, gür saçlı, beyaz dişli ve ince belli olmasını arzuladıkları anlaşılmaktadır. Bu durumun en basit örneklerinden birisi, A'sâ'nın (ö. 7/629 [?]) sevgilisi Hureyra'dan bahsettiği meşhur *mu'allakası*nda görülebilir (el-A'sâ el-Kebîr, 2010, 1/203-222). Dolayısıyla İbnu'r-Rûmî'nin bu şiirinde, döneminin ve seleflerinin kalıplaşmış estetik yargılarına meydan okuduğunu söylemek mümkündür. İbnu'r-Rûmî'nin söz konusu siyahî cariye'nin güzelliğini beyaz kızların cazibesinden üstün tuttuğu bu söylemleri, şiirin en yenilikçi ve ilgi çekicisi kısmını teşkil etmektedir.

Kırk altıncı beyitte, cariye'nin cazibesi ve etkisi, ölü bir libidoyu bile canlandırabilecek kadar güçlü olarak tasvir edilmektedir. Bu söylem, cariye'nin sadece fiziksel güzelliğiyle değil, aynı zamanda karşı konulmaz işvesiyle de dikkat çektiğini göstermektedir. Kırk yedinci beyitte, cariye'nin yumuşak ve narin olduğu vurgulanmaktadır. Şair bu anlatımını süslemek için, cariye'nin tenini gelincik ve kunduz postu gibi

yumuşaklığıyla meşhur materyallerle teşbih etmektedir. Kırk sekizinci beyitte, cariyenin hatırlattığı kokuların detaylarına girilmektedir. Bu strateji, şairin dinleyicilerinin zihninde sadece görsel imgeleri değil, aynı zamanda farklı duyuları da harekete geçirmeyi hedefleyen bir betimleme arzusu taşıdığını göstermektedir. Gazel temalı şiirlerde kadınların güzel parfümlerinden bahsedildiği kısımlara ilişkin örnekleri, klasik Arap şiirindeki sayısız örnekte görmek mümkündür. İbnu'r-Rûmî'nin şiirinde misk ve pahalı kokuların kullanımının konu edilmesi, cariyenin lüks ve gösterişli bir ortamda bulunduğuna işaret etmektedir. İbnu'r-Rûmî cariyeyi betimlemeye şu dizeleriyle devam etmektedir:

49. هيفاء زينت بخص محتضن أوفى عليه نهو د معتتق

50. غصن من الأبنوس ألف من مؤزرر معجب ومنتق

51. بهنر من ناهدیه فی ثمر ومن دواجی ذراه فی ورق

52. أكسبها الحب أنها صُبغت صبغة حب القلوب والحدق

53. فانصرفت نحوها الضمائر والـ أبصار يُعنين أئما عنق

54. يفتنر ذاك السواد عن يقق من ثغرها كاللألى التسق

55. كأنها والمزاح يضحكها ليل تفرى دجاه عن فلق

“49. Sarılabilecek ince bir bel ile süslenmiş, üzerinde şişkin göğüslerin kucaklanabileceği ince bir kızdır.

50. Eteğe sarılmış, etrafı kemerle çevrelenmiş parçalardan oluşan abanoz dalı (gibidir).

51. Kabaran meyveleri ve üstündeki koyu renkli yapraklarıyla titremektedir.

52. Kalplerin ve bakışların boyasıyla boyanmış olması ona sevgiyi kazandırmıştır.

53. Böylece kalpler ve gözler ona çevrilir, boyunlara gerdanlığı geçirir.

54. Gülümsediğinde bu siyahlık, iyi dizilmiş inciler gibi parlak, beyaz dişlerini gösterir.

55. Bir şakaya gülerken, karanlığı şafağın söktüğü bir gece gibidir (İbnu'r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657).”

Kırk dokuzuncu beyitte, siyahî cariyenin fiziksel özellikleri detaylandırılmaktadır. Burada kullanılan “sarılabilecek ince bir bel” ve “şişkin göğüsler” ifadeleri, kadının fiziksel cazibesini vurgulamaktadır. Bu tür betimlemeler, dönemin güzellik anlayışını ve kadın bedeninin estetik değerlendirilmesini yansıtmaktadır. İbnu'r-Rûmî'nin bu beyitteki estetik anlayışı, seleflerinin güzellik anlayışıyla uyusmaktadır. Ellinci beyitte, kadın abanoz dalı ile teşbih edilmektedir. Bu karşılaştırma, kadının endamının doğal ve zarif olduğuna işaret etmektedir. Elli birinci beyitte, mezkûr teşbih üzerinden kadının güzelliğinin tekrar vurgulandığı görülmektedir. Cariyenin tabiat unsurlarıyla ilişkilendirilmesi, onun sadece görsel bir nesne olmadığını, aynı zamanda doğurganlık ve yaşamın bir simgesi olduğunu da gösteriyor olabilir. Lakin bu ihtimal daha zayıf görünmektedir. Elli ikinci beyitte, kadının “kalplerin ve bakışların boyasıyla boyanmış” olduğunun vurgulanması, onun duygusal ve estetik çekiciliğine işaret etmektedir. Bu ifade, kadının sadece fiziksel değil, aynı zamanda duygusal bir çekim merkezi olduğunu belirtmektedir. Elli üçüncü beyitte, kadına yönelik ilgi ve hayranlık ifade edilir. “Kalpler ve gözler ona çevrilir” ifadesi, kadının çekiciliğinin ve etkisinin ne kadar geniş kapsamlı olduğunu göstermekte ve bu beğeniyi İbnu'r-Rûmî'nin şahsıyla sınırlamamaktadır.

Elli dördüncü beyitte, kadının gülümsemesi esnasında tezahür eden dişleri iyi dizilmiş incilere benzetilmekte ve beyazlığı vurgulanmaktadır. Bu karşılaştırma, gülümsemenin güzelliğini ve etkisini vurgulamaktadır. Dişlerin beyazlığının vurgulanmasının, beyaz kadınların betimlendiği dizelerde de bir güzellik unsuru olarak kullanıldığı bilinmektedir (el-A'sâ el-Kebîr, 2010, 1/203-222). Elli beşinci beyitte, kadının bir şakaya güldüğündeki cilveli görünüşü konu edilmektedir. Bu beyit, kadının neşesinin ve canlılığının, çevresindeki atmosferi nasıl aydınlattığını ve değiştirdiğini göstermektedir. İbnu'r-Rûmî'nin şiirinde cariyeden bahsettiği son kısım ise şu şekildedir:

56. سَحْمَاءُ كَالْمَهْرَةِ الْمُطَهَّمَةِ الذُّدِّ — دَهْمَاءُ تَنْضُو أَوَائِلَ الصَّبِيِّ

57. تَجْرِي وَيَجْرِي رَسْمُهَا مَعَهَا — شَأْوَيْنِ مُسْتَعْجَلِينَ فِي طَلْقِ

58. لَهَا هَنْ تَسْتَعِيرُ وَقَدَّتْهُ — مِنْ قَلْبِ صَبِيٍّ، وَصَدْرِ ذِي حَنْقِ

59. كَأَنْتُمْ مَا حَرَّهَ لَخَابِرِهِ — مَا أَلْهَبَتْ فِي حَشَاهُ مِنْ خُرْقِ

60. يَزْدَادُ ضَيْقًا عَلَى الْمَرَّاسِ كَمَا — تَزْدَادُ ضَيْقًا أَنْشَوْتَ الْوَهْقِ

61. لَهُ إِذَا مَا الْفُؤُودُ خَالَطَتْهُ — أَرْمُ كَأَزْمِ الْخِنَاقِ بِالْعَنْقِ

62. يَقُولُ مِنْ حَدَّثِ الضَّمِيرِ بِهِ: — طُوبَى لِمَفْتَاحِ ذَلِكَ الْغَلْقِ

63. أَخْلَقَ بِهَا أَنْ تَقُومَ عَنْ ذَكْرِ — كَالسَّيْفِ يَفْرِي مُضَاعَفَتِ الْخَلْقِ

64. إِنْ جَفَّوْنَ السَّيُوفِ أَكْثَرَهَا — أَسْوَدُ وَالْحَقُّ غَيْرُ مُخْتَلَقِ

“56. Kaldırdığı toz bulutlarını aşan, kusursuz bir kısrak gibi koyu, esmer, siyah bir kızdır.

57. Koşuyor, yol arkadaşı da onunla koşuyor; ikisi mesafeleri aceleyle gidiyor.

58. Sıcaklığını, tutkulu bir âşğın kalbinden ve(ya) öfkeli birisinin göğsündeki (yüreğinden) ödünç almış bir ferici var onun.

59. Sıcaklığı, onu deneyen kişiye, kalbinde tutuşturduğu yakıcı alevler gibi görünür.

60. İlişkiye girerken, sıkılığı kementin kayan düğümü gibi giderek artar.

61. Güçlü olan nesne ona iliştiğinde, bir ilmiğin boğazı boğması gibi onu yakalar.

62. Bunu kendi kalbinde dile getiren kişi: ‘Bu kilidi açacak anahtara ne mutlu!’ der.

63. (Bu kadın), çift kat zırhı delen bir kılıca benzer zekerin karşısında ayağa kalkmaya nasıl da layık!

64. Kılıç kınlarının çoğu siyahtır. (Bu durum, doğru ve) uydurulmamış bir gerçektir (İbnu'r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657).”

Elli altıncı beyitte, kadının fiziksel görünüşünün “kusursuz bir kısrak” ile karşılaştırılması suretiyle yapılan teşbih, onun zarıflığını ve atletik yapısını vurgulamaktadır. İlhamını kısrak benzetmesinden almaya devam eden elli yedinci beyitte, kısrakla özdeşleştirilen kadının hız ve hareketliliği konu edilmektedir. Buradaki anlatım, kadının aktif ve dinamik yapısını göstermesinin yanı sıra şiirin hızının ve ritminin arttırılması için kurgulanmıştır. Elli sekizinci beyitten altmış dördüncü beyte kadar olan

kısımda ise, mezkûr siyahî cariyeye kurulan ilişki sırasındaki duygusal ve fiziksel deneyimler detaylandırılmaktadır. Bu bağlamda İbnu'r-Rûmî'nin söz konusu cariyeye ilişkin söylemlerinin uydurmadan ibaret olduğunu düşünmek mümkündür. Nitekim bizzat kendi ağzıyla, ileride altmış altıncı beyitte, bu kısımları hayal gücünü kullanarak uydurduğunu itiraf etmektedir.

Hakikat her ne olursa olsun, İbnu'r-Rûmî'nin bu kısımdaki anlatımları, münasebetsiz bir açıklık seviyesine sahiptir. Esasen İslam öncesinde ve İslam'ın ilk yıllarında nazmedilmiş olan Arap şiirlerinde, bu minvaldeki gayriahlaki ifadelerin kullanılması hoş karşılanmayan bir durumdur. Ne var ki Abbâsî döneminde nazmedilen şiirlerde böylesi fahiş ifadelerin kullanıldığı pek çok örneğe rastlamak mümkündür. İbnu'r-Rûmî'nin bu bölümdeki söylemleri gerek İslam ahlakıyla gerekse modern dünyanın etik anlayışıyla uyuşmamaktadır. Abbâsî dönemindeki Arap şairlerinin bu minvaldeki gayriahlaki söylem ve betimlemeleri, mazinin sanatsal mirasını modern dönemde tekrar mercek altına alan Arap akademisyenler arasında, hararetle tartışmalara da kapı aralamıştır. Örneğin; Abbasî döneminde nazmedilen aşırı şiirleri, şüphe, zındıklık ve müstehcenlikle ilişkilendiren Mısırlı ünlü tarihçi Tâhâ Hüseyin (1889-1973), Suriyeli fikir insanı Refîk el-'Azîm (ö. 1925) başta olmak üzere pek çok kişinin tepkisini çekmiştir. Tâhâ Hüseyin ise kendisini Arap tarihini kötü göstermekle suçlayan bu kişilere, bilimin maziye kutsallaştırmayı kabul edemeyeceğini ve bilimsel eleştiride duygusallığa yer olmadığını belirterek karşılık vermiştir (Ürün, 2015, 68). Netice itibarıyla İbnu'r-Rûmî'nin şiirinin bu kısmının, Abbâsî dönemi Arap edebiyatının temel özelliklerini yansıttığını ve dönemin estetik anlayışına ve şehvani imgelerine dair önemli ipuçları sunduğunu belirtmek yetinmek mümkündür. Ayrıca şairin söylemleri değerlendirilirken, dönemin yaygın temayüllerinin göz önünde bulundurulmasının gerekliliği ve anakronizmden kaçınmanın önemi de hatırlatılmalıdır.

2. 4. Abdülmelik b. Sâlih'den methiyeye karşılık bahşiş talebinin yapıldığı el-İktiğâ' ve'l-İstincâz temalı bölüm

Klasik Arap şiirinde *el-iktiğâ' ve'l-istincâz* tabiri, verilen bir vadin yerine getirilmesi için şairlerin meramlarını ifade ettikleri veya ihtiyaçlarının karşılanması hususundaki taleplerini bildirdikleri temaları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu şekilde tanımlanan kaside temalarının, esas itibarıyla herhangi bir methiyenin dâhili yapısı içerisinde karşılaşılabilecek bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan İbn Reşîk el-Ğayrevânî (ö. 456/1064) gibi bazı edebiyat âlimleri, *el-iktiğâ' ve'l-istincâz* şiirlerini müstakil bir öge olarak değerlendirmiş ve bu minvaldeki anlatımları methiye bağlamından çıkararak müstakil bir konu olarak ele almayı yeğlemişlerdir (el-Ğayrevânî, 1401/1971, 2/ 158; Çetin, 2011, 70; el-Ğaţîb, 1997, 83-102). Klasik Arap şiirinde temalar son derece girift şekilde karşımıza çıktığından, diğer bir deyişle konular arası geçiş çok fazla gözlemlendiğinden ve çok temalı bir anlayış yeğlendiğinden, methiye dâhilindeki kısımların tefriki güçtür. *el-İktiğâ' ve'l-istincâz* babındaki şiirlerin kimi zaman kınama (*itâb*) unsurları içerdiği bilinmektedir. Ne var ki talepte bulunan şairin latif ve kibar bir üslup belirlemesinin daha mantıklı olduğunu savunan İbn Reşîk, bu minvaldeki şiirlerde muhatap alınan kişinin veya memdûhün kınanmasını makul görmemektedir (el-Ğayrevânî, 1401/1971, 2/158).

Öte yandan İbnu'r-Rûmî'nin şiirine bakılacak olursa, onun memdûhunu üstü kapalı şekilde kınamaktan geri kalmadığı gözlemlenmektedir. Nitekim arzu ettiği bahşişi elde edemediği veya istediği miktarda alamadığı anlaşılan şairin Abdülmelik b. Sâlih'e kırgın olduğunu tahmin etmek güç değildir. Öte yandan İbnu'r-Rûmî'nin serzenişinin aşırı bir boyutta olmadığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda şairin söylemlerini kontrol edebildiği ve sitemkâr tonu son derece düşük bir seviyede tutmayı başardığı düşünülebilir. Bu durumun belirgin göstergelerinden birisi de şairin söz konusu kısımda daha müphem ifadeler kullanarak anlaşılması daha güç bir kompozisyon ortaya koymasıdır. İbnu'r-Rûmî'nin bu sitemkâr ifadeleri, kasidenin son bölümünü teşkil etmektedir. Fakat bu kısım, yapısı gereği tegazzül temasına tahsis edilen bölüme yapılmış birkaç göndermeden bütünüyle arınmış değildir:

65. "خَذَهَا أَبَا الْفَضْلِ كُسْوَةً لَكَ مِنْ خَزَّ الْأَمَادِيحِ لَا مِنْ الْخِرْقِ
66. وصفتُ فيها الذي هو يث على الـ وهم، ولم تُختَبر، ولم تُذَقْ
67. إلا بأخبـارك التي وقعـت منك إلينا عن ظبيبة البُرَقِ
68. حاشا لسوداء منظرٍ سـكنت دارك إلا من مخبرٍ يـقـق
69. وبعضُ ما فـتـل السـواد به والحقُّ ذو سُـلـمٍ وذو نـقـق
70. أن لا تعيبَ السـواد حلكُـة وقد يعاب البياضُ بالبهق"

"65. Ey Ebû'l-Faql! Bu (kasideyi), kendin için ipekten bir elbise olarak kabul eyle! (Bu kaside), paçavralardan (meydana gelmiş) değildir.

66. Denemeden ve tatmadan, hayalimde dilediğim şeyi bu (şiiirde) anlattım.

67. Ama (sizlere anlattığım bu ilişki tasviri), taşlık arazilerdeki o ceylan hususunda (bana anlattığınız) haberlerden (kaynaklanmaktadır).

68. Evinizde yaşayan siyahî bir (kadının katıksız) beyazdan başka bir şöhrete sahip olması ne mümkün!

69. Siyahın tercih edilmesinin nedenlerinden bazıısı şudur: Hakikatin (kendisine ulaşabileceğimiz) merdivenleri ve (yer altının karanlıklarına uzanan) tünelleri vardır.

70. Beyaz, vitiligo olduğunda suçlanırken zifiri siyah asla suçlanmaz mı (İbnu'r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657)?"

Altmış beşinci beyitte, İbnu'r-Rûmî kasidesini Abdülmelik b. Sâlih'e sunmakta ve bu kasidenin "ipekten bir elbise" olarak kabul edilmesini istemektedir. Bu ifade, kasidenin değerini ve inceliğini vurgularken, aynı zamanda şiiirin yüksek estetik ve sanatsal değerine de işaret etmektedir. Şairin manzumesi için kullandığı "paçavralardan meydana gelmiş değildir" ifadesi ise, kasidenin kalitesini ve zenginliğini belirtmektedir. Altmış altıncı beyitte, İbnu'r-Rûmî hayalindeki şeyleri, denemek veya tatmaksızın anlattığını ifade ederek bir önceki bölümde konu edindiği siyahî cariyeye ilişkin söylemlerinin hayal ürünü olduğunu itiraf etmektedir. Altmış yedinci beyitte ise, anlattığı bu ilişki tasvirinin, Abdülmelik b. Sâlih'den aldığı haberlere dayandığı belirtilmektedir. Bu durum, şiiirin gerçek olaylara veya anlatılara dayanabileceğini, ancak şairin bu olayları kendi yorumuyla işlediğini göstermektedir. Altmış sekizinci beyitten yetmişinci beyte kadar olan kısımda, tekrar cariyeden bahsetmeye başlamaktadır ve cariyenin durumunu tekrar beyaz kadınların güzelliğiyle mukayese etmektedir. Şiiirin uzatılması amacıyla kasideye ilave edilmiş olan bu dizeler, şairin *el-iktidâ' ve'l-istincâz* temasına bütünüyle geçmeden önce yaşadığı bir tereddüt olarak yorumlanabilir. İbnu'r-Rûmî'nin bu kısma kadarki dizelerinde, muhatabının gönlünü almak için latif bir yaklaşım benimsediği gözlemlenmektedir. Ancak şiiirin son kısmında, şair sitemini bu kez açık bir şekilde dile getirmektedir:

71. "واها لها خلعاً تشفأ أبا الضن ضغن ولا تُستشفأ عن خرق

72. أتاك طوعاً وداً قاتلهـا ولم يـعد كارهـا ولم يُسـق

73. وإن منعنت الصِّحَابَ أكسِيَّةً تقِي أذى القُـرِّ أو أذى اللُّـثـقِ

74. مسـتأثراً دونهم بلبسـكها لا مُعقِباً فـيـقـة من الفـيـقِ

75. أعقـبهم لا تقم بمخـترق الـذ دَمٌ فـتـلـقـى بـأيِّ مـخـترق

76. لحاجتي إن بعثتها لـي في إسـكافـت والـدَّيرِ وجـهـه مـثـقـق

77. أو لا فـمـأسـؤد باب معـذرة كـلا ولا سـؤد باب مرـتـزق"

"71. Kindar adamı zayıflatan ve (içindeki) yangınları aşikâr kılmayan ne âlâ bir armağanıdır bu (kaftan)! (Diğer bir deyişle, sizin için nazmettiğim bu kaside, bedhahları kışkandıracaktır.)

72. (Bu kasideyi) söyleyenin (yani bendenizin) sevgisi, size isteyerek gelmiştir; zorlama veya itelemeye değil.

73. Her ne kadar dostlarınızı soğuşun zararından veya gecenin ezasından koruyan elbiselerden mahrum bıraksanız da...

74. ...İki sağım arasındaki zaman diliminde (ineklerin) süt vermemesi gibi, (dostlarınız) olmaksızın (başkalarının) giydirilmesini yeğleyerek.

75. Onlara haklarını verin! Kendinizi zemmedilecek duruma düşürmeyin! Yoksa kötü bir duruma düşüverirsiniz!

76. Eğer ihtiyacımı, bana (Bağdat yakınlarındaki) İskâf'ta veya Manastır'da gönderirsen, (onun) dostane bir yüzü olduğunu (görürsün).

77. Yoksa ne özür kapısı kapatılmıştır ne de rızık kapısı kapatılmıştır (İbnu'r-Rûmî, 1424/2003, 4/1653-1657)."

İbnu'r-Rûmî yetmiş birinci beyitte, kendisi tarafından nazmedilen bu kasidenin, kışkanç ve kindar insanlara hoşnutsuzluk verecek derecede güçlü olduğunu iddia etmektedir. Onun bu ifadesi, şiirin yalnızca estetik değerinin olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve psikolojik bir etkisinin de bulunduğunu göstermektedir. Yetmiş ikinci beyitte, şairin sevgisinin zorlama veya iteleme olmadan, gönülden geldiği vurgulanmaktadır. Bu anlatım, şairin eserine olan bağlılığını ve içtenliğini gösterirken, aynı zamanda şiirin samimiyetini ve kişisel önemini de belirtmektedir.

Yetmiş üçüncü ve yetmiş dördüncü beyitlerde, memdûhun dostlarına karşı olan davranışları ve cimriliği eleştirilmektedir. Tahmin edileceği üzere şairin burada kastettiği dost, kendisinden başkası değildir. Bu söylemiyle, memdûhun sosyal sorumluluklarını yerine getirmediğini ve dostlarına karşı duyarsız kaldığını iddia etmek suretiyle, kasidesine karşılık elde etmeyi arzuladığı ödemenin kendisine yapılması için açık bir mesaj vermektedir. Yetmiş beşinci beyitte, memdûhun dostlarına haklarını vermesi ve kötü bir duruma düşmemesi için uyarıda bulunulur. Bu beyan, şairin memdûha karşı hem eleştirel hem de öğüt verici bir yaklaşım sergilediğini göstermekle birlikte, tehditkâr havası dolayısıyla, İbnu'r-Rûmî'nin beklemekten sabrı tükendiğinde, Abdülmelik b. Sâlih'i hicvetmekten geri durmayacağı izlenimini uyandırmaktadır. Zaten şairin amacı da muhtemelen bu izlenimi uyandırmaktır. İbnu'r-Rûmî yetmiş altıncı ve yetmiş yedinci beyitlerde, memdûhunu kendi ihtiyaçlarını karşılamaya davet etmektedir. Talep ettiği ödemenin kendisine yapılması halinde, aralarındaki dostluk bağının devam edeceğini ima ederek kasidenin asıl nazmedilme gerekçesini nihayet açıkça ifade etmeye muvaffak olmaktadır. Genel olarak İbnu'r-Rûmî'nin şiirinin bu bölümü, memdûhun sosyal ve etik davranışlarını eleştirel bir bakış açısıyla işlerken, şairin bu eleştirileri nasıl ifade ettiğini gösteren zengin içeriğiyle temayüz etmektedir.

Söz konusu kapanış bölümü, Abbâsî dönemi Arap edebiyatının temel özelliklerini sergilemesinin ve dönemin sosyal ve etik anlayışlarına dair önemli bilgiler sunmasının yanı sıra *el-iktidâ' ve'l-istincâz* teması hususunda da güzel bir örnek olarak ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

İbnu'r-Rûmî'nin Abdülmelik b. Sâlih için nazmettiği methiyesinin tematik incelemesine yoğunlaşan bu akademik makale, örneklem için seçilen manzume üzerinden, İbnu'r-Rûmî'nin Abbâsî dönemi edebiyatının zengin ve karmaşık yapısını nasıl yansıttığını ortaya koymaktadır. Methiye'nin detaylı analizi, şairin dil kullanımındaki ustalığını ve imgeleminin derinliğini gözler önüne sermesinin yanı sıra, dönemin içtimai, kültürel ve ahlaki bağlamını yansıtan tematik öğeleri de açığa çıkartmaktadır. İbnu'r-Rûmî'nin Abdülmelik b. Sâlih'e yönelik övgüsünün, bireysel bir takdirin ötesinde, dönemin toplumsal ve kültürel dinamiklerine dair derin bir anlayış sunduğu aşikârdır. Öte yandan şairin memdûhu için ortaya koymuş olduğu bu takdirin, dinleyicilerin veya okuyucuların zihninde, yapmacık bir duygulanıma dayandığı izlenimini uyandırdığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim yapılan şiir analizinden, bu manzumede samimi duyguların ifade edilmesinden ziyade, maddi çıkar arzusunun ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

Tetkik edilen söz konusu methiye, Abdülmelik'in farklı yönlerini işleyerek, onun özelliklerini, sosyal muhitini ve şahsi ilişkilerini ele almaktadır. Böylelikle kaside, bir taraftan Abdülmelik b. Sâlih'in takdire şayan hasletlerini anlatırken, diğer taraftan onun sosyal yaşamının muhtelif yönlerine değinmektedir. Manzume tematik açıdan kısımlara ayrıldığında, dört ana bölümden teşekkül ettiği saptanmaktadır. İlk bölümde, İbnu'r-Rûmî methiye temasına yoğunlaşmakta, methettiği kişinin erdemlerini ve cömertlik başta olmak üzere çeşitli faziletlerini anlatmaktadır. Kasidenin ikinci bölümünde memdûhun inayetinde tertiplenen bir işret meclisi ve bu meclisin canlılığı ve gösterişliliği işlenmektedir. Kasidenin bu bölümündeki anlatımlar, araştırmacılara şairin yaşadığı çağdaki sosyal hayatın zenginliğine ve kültürel çeşitliliğine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Manzumenin üçüncü bölümde, Abdülmelik b. Sâlih'e ait siyahî bir cariyenin güzelliği ve cazibesi konu edilmektedir. Tegazzül temalı bu bölüm, dönemin estetik anlayışına ve kadın imgesinin şiirdeki yansımalarına ilişkin önemli veriler sağlamaktadır. Kasidenin son kısmı olan dördüncü bölümde ise, İbnu'r-Rûmî'nin Abdülmelik b. Sâlih'ten şiirlerine karşılık ödeme talebinde bulunduğu *el-iktidâ' ve'l-istincâz* temalı kısım yer almaktadır. Bu bölüm, şairin söz konusu methiye'yi nazmetmekteki ana motivasyonunu gözler önüne serdiği için, şair-memdûh ve ödenek hususlarındaki dengeyi gözler önüne serdiğinden önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Alanko, M. (2022). *İbnu'r-Rûmî ve Şiirleri*. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Batman: Batman Üniversitesi.
- Araz, M. A. K. (2019), *Er-Rişâ' fî's-Şi'ri'l-'Abbâsî: Kaşîdetu İbni'r-Rûmî fî Rişâ' İbnih –Dirâse Tahlîliyye-, Nûsha*, 48, 203-238.
- Arslan, A. (Haziran 2023). Abbâsî Şairi İbnü'r-Rûmî'nin şiirlerinde Hikmet". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45-65. <https://doi.org/10.51553/bozifder.1258861>
- Atîk, A. *İlmu'l-beyân*. Lübnan: Dâru'n-Nahđati'l-'Arabiyye li't-Ṭibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî, 1405/1982.
- Çetin, N. M. (2011). *Eski Arap şiiri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Durmuş, İsmail - Çuhadar, Mustafa. "İbnü'r-Rûmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/186-188. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- El-'Âmirî, Lebîd b. Reb'â (1962). *Şerhu Dîvâni Lebîd b. Reb'â*. thk. İhsan Abbas. Kuveyt: Maṭba'atu Hukûmeti'l-Kuveyt.
- El-A'sâ el-Kebîr, Meymûn b. Kays b. Cendel (2010). *Dîvânu'l-A'sâ el-Kebîr*. thk. Mahmûd İbrâhîm Muhammed er-Rıdvânî. 2 Cilt. Doha: Vizâratu's-Şakâfe ve'l-Funûn ve't-Turâş.
- El-Ḥaṭîb, B. M. A. (1997). Edebu'l-İkîdâ' ve İstincâzi'l-Ḥavâ'ic ve Medlûlâtuhu'l-Hukûmiyye fî's-Şi'ri'l-Umevî. *Mecelletu'l-Âdâb* 43, 83-102.
- El-Ḳayrevânî, İbn Reşîk. *el-'Umde fî meḥâsini's-şî'r ve âdâbih*. thk. Muhammed Muhittin Abdülhamit. 7 Cilt. b.y.: Dâru'l-Cîl, 5. Basım, 1401/1971.
- Ez-Zubyânî, en-Nâbiğa. *Dîvânu'n-Nâbiğa ez-Zubyânî*. thk. Kerem el-Bustânî. Beyrut: Dâru Şâdir li't-Ṭibâ'a ve'n-Neşr – Dâru Beyrût li't-Ṭibâ'a ve'n-Neşr, 1373/1963.
- İbnu'r-Rûmî. *Dîvânu İbni'r-Rûmî*. thk. Hüseyin Naşşâr. Kahire: Maṭba'atu Dâri'l-Kutub ve'l-Veşâ'iki'l-Ḳavmiyye, 1424/2003.
- Muhammed, Sirâcu'd-Dîn. *el-Medîh fî's-şî'ri'l-'Arabî*. Beyrut: Dâru'r- Râtibi'l-Câmi'îyye, ts.
- Toprak, M. F. (1996). Birer hiciv şairi olarak el-Hutay'a ve Beşşâr b. Burd. *Doğu Dilleri* 5(3), 39-55.
- Ürün, A. K. (2015). *Modern Arap edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkıları: Makale tek yazarlıdır. Yazar makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir ve çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.